№ 198 Դեկտեմբերի 16 Ուրբաթ | 1883 | Դեկտեմբերի 16 Ուրբաթ № 198

ՏԱՍՆԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլի, կէս տարվանը 6 րուբլի: Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիսում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ:

Օտարաքաղաքացիք դիմում են ուղղակի Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ (Բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ

„ՄՇԱԿ“

ԱՄԵՆՕՐԵԱՅ ԼՐԱԳԻՐ

(ՏԱՍՆ ԵՒ ԵՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1884 ԹՈՒԻՆ

ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՎԻ ՆՈՅՆ ԴԻՐՔՈՎ ԵՒ ՆՈՅՆ ՊՐՕԳՐԱՄԱՅՈՎ.

ՊՐՕԳՐԱՄԱ

I. ՏԷՐՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: II. ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՂ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐ: III. ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ընդհանուր յօդուածներ, թղթակցութիւններ, լուրեր: IV. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ընդհանուր յօդուածներ, թղթակցութիւններ, լուրեր: V. ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ: VI. ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ: VII. ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Ֆելիետօն, վէպեր, ինքնուրոյն և թարգմանական յօդուածներ գիտութեան ամեն ճիւղերից, թղթակցութիւններ: VIII. ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆ: Տարեկան 10 րուբլի, վեց ամսվայ 6 րուբլի, իւրաքանչիւր ամսվայ 1 րուբլի: ՀԱՏՈՎ համարները 5 կոպէկ:

ՀԱՍՑԷՆ. Тифлисъ, редакція «Мшакъ».

Խմբագիր—Հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՈՒԽՐԱՆԻ ՀԻՆ ԳԻՆԻ, սպիտակ և կարմիր, ԸՆՏԻՐ յատկութիւններով և ԱՆԱՐԱՏ մնացած. վաճառվում է ՂՈՐԽՄԱԶԻ քարվանսարայում, չափազանց ԷԺԱՆ գնով, առաջին ձեռքից, (վէդրօն 1 ր. 50 կոպէկից մինչև 3 րուբլի):

1—1

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Կաթողիկոսական հարցի առիթով:—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Ներքին լուրեր:—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ: Նամակ Թիւրքիայից:—ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ:—ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ:—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:—ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ: Եզիդի քրդեր:

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ԱՌԻԹՈՎ.

IV.

Նախորդ յօդուածում մենք խոստացանք ցոյց տալ, թէ մենք՝ ռուսաստանցիներս ինչ եպիսկոպոսներ ունենք, որոնց վրա կարելի լինէր մտածել անել, երբև կաթողիկոսական աթոռի արժանաւոր անձինքների վրա: Նախորդ յօդուածում մենք և այն միտքն էինք յայտնել, որ մի ընտրելիի արժանաւորութեան ամենահաստատուն երաշխաւորութիւնն այն է, երբ ազգը նրան ճանաչում է, սիրում է, երբ նրա վրա վստահութիւն ունի,— և երբ այդ անձը վայելում է ընդհանուր ժողովրդականութիւն:

Գուցէ մեզ կը հարցնեն, թէ ի՞նչու մենք կաթողիկոսացուի ժողովրդականութիւնը ընդունում ենք որպէս ամենագլխաւոր պայմաններից մէկը: Ի՞նչու անպատճառ պահանջում ենք, որ ազգը ճանաչէր նրան, և ճանաչէր լաւ տեսակէտից: Այդ հարցերը պէտք է պարզել, որովհետև դրանցից կախումն ունի իւրաքանչիւր ընտրելիի արժանաւորութեան չափը:

Անվիճելի է, որ կաթողիկոսի յարաբերութիւնները ժողովրդի հետ, բացի այն կէտերից, որ որոշված են եկեղեցական և մարմնաւոր իշխանութեան օրէնքներով,— շատ դէպքերում այդ յարաբերութիւնները հիմնվում են միմիայն բարոյական և փոխադարձ հաւատարմութեան սկզբունքների վրա: Օրինակ, կաթողիկոսը իր կոնդակներով դիմում է ժողովրդին և պահանջում է դրամական օժանդակութիւն այս կամ այն հիմնարկութեան համար: Ժողովուրդը իրաւունք ունի բացէ ի բաց մերժել նրա պահանջը, և ոչ մի օրէնք չէ կարող հարկադրել ժողովրդին, որ կաթողիկոսին մի նոր և արտակարգ հարկ վճարէ: Իսկ եթէ վճարում է նա, այդ անում է իր բարի յօժարութեամբ, հաւատացած լինելով, որ իր արծաթը չի կորչի, այլ օգտաւէտ գործի համար կը ծախսվի: Եւ որպէս զի ժողովուրդը այսպիսի հաւատ ունենայ դէպի իր կաթողիկոսը, այդ վերջինը պէտք է վաղուց գրաւած լինի նրա վստահութիւնը, այլ խօսքով, նա պէտք է ժողովրդականութիւն ունենայ:

Կան և կարող են պատահել շատ դէպքեր, որ կաթողիկոսը դիմում է ժողովրդին. նրա ձայնը այն ժամանակ միայն լսելի կը լինի, երբ ժողովուրդը ճանաչում է նրան, և ճանաչում է ոչ թէ այն առիթով, որ նա կաթողիկոս է, այլ նրա հոգեկան և բարոյական յատկութիւններով, որ նա իր սիրելին է:

Ներսէս պատրիարքը և Խրիմեան Հայրիկը Տաճկաստանի սովի ժամանակ դիմեցին բոլոր կողմերի հայերին, որոնց թւում և մեզ ռուսաստանցիներիս, և ամեն տեղից առհասարակ գումարներ հանգանակեցին սովելոց համար: Հանգուցեալ Գէորգ կաթողի-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵԶԻԴԻ ՔՐԴԵՐ

III

Եզիդի իգական սեռը տարբերվում է մահմեդական քրդուհիներից նրանով, որ առաջինները հագնում են սպիտակ վարտիք, (որ արդարութեան և մաքրութեան նշան է), (իսկ վերջինները (մահմեդական քրդուհիները) հագնում են նրանց հակառակ՝ կարմիր կտորից:

Մաքրութիւնը եզիդիների մէջ երկրորդական տեղ է բռնում, իսկ մահմեդական քրդերը նրանցից գերազանցում են այդ բանում:

Տնտեսական կառավարչութեան մէջ չէ կարելի ասել, որ եզիդիները ճաշակաւոր չեն. այդտեղ մարդիկ ոչինչ գործ չունեն, և ոչ իրաւունք խառնվելու: Մարդիկ միայն այն ժամանակն են գործում, երբ գիշեր է լինում, երբ հեռու տեղ գնալու պահանջ կայ,—ջրաղաց գնալ, գողութիւն ու աւազակութիւններ անել և այլն: Իսկ ինչ որ վերաբերում է կանանց տնային կառավարութեանը, պէտք է ասել, որ նրանք ծանրաբեռնված են լինում զանազան ծանր գործերով: Նրանց ձեռագործները բաւականին ճաշակաւոր են, նուրբ և պինդ: Նոքա գործում են գորգեր, բրդէ մանուածներից պատրաստում են զանազան և գոյնզգոյն շալեր, կապերտներ, ջէջիմներ և որ ամենալաւն է՝ տղամարդկանց համար այնպիսի պաճիճներ (սակ) են պատրաստում, որոնք անցնում են մէկ մատանու միջից իրանց նրբութեան պատճառով: Ձեռագործութեան մէջ նրանք կատարելապէս մրցումն իրանց դրացի մահմեդական քրդուհիների հետ: Եթէ նրանց այդ ճաշակի և ձիրքի հետ միացած լինէր և՝ հանճար, նրանք այդ արհեստի մէջ եւրօպացւոց հետ համեմատական կշիռի մէջ կը մտնէին:

Տան մէջ որքան որ անհատներ կան, թէ պառաւ կանայք, թէ հարսներ և թէ օրիորդներ, իւրաքանչիւրը իր համար առանձին զբաղմունք ունի. բայց այդ բոլորի գլխաւորը՝ կարգադրիչը՝ համարվում է տանտես (կաւանի): Տնտես կնոջ խրատներին է յանձնված տան բոլոր կառավարութիւնը, ամենքն էլ նրա ձեռքին են մտիկ անում և նրա կարգադրութեանը սպասում:

Տնտեսը առաւօտը վաղ վեր է կենում, իրան հետ զարթեցնում է և միւսներին և ամեն մէկին իր գործն է տալի, իսկ ինքն՝ տնտեսը քակորները ժողովում է մի տեղ, կրակ է անում և նրա վրա դնում է պղնձէ սև կասկարան, որը բաւական տաքանալուց յետոյ խմորի գունդերը փոքր ինչ տափակացնում է ձեռքերի մէջ և ձգում կասկարայի վրա եփելու: (Ցորենից հաց միայն նշանաւոր ընտանիքներն են գործ ածում, իսկ հասարակ դասը ուտում է կորեկ կամ գարի): Տնտեսը երբոր ամբողջապէս վերջացնում է հաց թխելը, այն ժամանակ բոլոր հացերը լցնում է մի բաւականին մեծ պայուսակի մէջ և փակում է բերանը: Տան համար հարկաւոր եղած ուտելիքի նիւթերը տնտեսն է առնում փոխելով բրդի կամ ուրիշ գործուածների հետ: Բացի տնային պարապմունքներից, կանայք օգնում են իրանց մարդկանց և հունձի կամ խոտ քաղելու ժամանակ: Կանայք պէտք է հնազանդեն իրանց մարդկանց բոլոր արդար և անիրաւ հրամաններին, ինչպէս ստրուկ: Ինչպէս ուրիշ ազգերի՝ նմանապէս և եզիդիների մէջ մտած է բազմակնութիւնը, այն էլ հարուստ դասակարգի մէջ, որը համարվում է ինչպէս արտօնութիւն, իսկ ստոր դասակարգը զուրկ է այդ արտօնութիւնից: Կանանցից որը սիրուն և գեղեցիկ է, նա համարվում է գլխաւոր, իսկ միւսները երկրորդական:

IV

Եզիդիները իրանց համարում են զիւցազն (աշիր) կամ զիւցազանց ցեղից սերված. շատ նախատինք է համարվում մի անհատի համար՝ եթէ նա չը կարողանայ որ և է կենդանի ոյժի դիմադրել, մանաւանդ շատ ամօթ է համարում իրան նա՝ ով որ լսում է ուրիշներից ինչպէս նախատինք իր համար «դու աշիր չես» խօսքերը: Եզիդիները ունեն իրանց ցեղապետը կամ էլ բաշին, որի ձեռքն է ժողովրդի վրա հսկելու իրաւասութիւնը: Ամենազդող միջոցները, որոնք գործադրվում են ցեղապետի կամ մասնաւորապէս Շէյխի կողմից ամբոխը կառավարելու կամ զսպելու համար, ժողովուրդը ընդունում է ինչպէս ճշմարիտ պատուէրներ. և այդ երկու անձանց լսել հրամանից կախումն ունի որ և է անհատի կեանքի և մահու վճիռը:

Հիւրասիրութիւնը, յամառութիւնը, վրէժխնդրութիւնը և գողութիւնը չափազանց մեծ դերեր են խաղում քրդի բնաւորութեան մէջ: Շատ դժուարութեամբ կարելի է փոխել որ և է թիւր կարծիք, որը քուրդ անհատի մէջ մուտ է գործել. ինչ աստիճան դժուար է նրա յամառութիւնը մեղմացնել, այնքան աւելի ծանր և դժուար է նրա հետ քէն կամ թշնամութիւն ունենալ: Քուրդը համբերում է երկար ու բարակ առանց որ և է նախատինք կարդալու իր ոսոխին. սպասում է առանց վրդովվելու մինչև այն րոպէն, որ արդէն յարմար միջոց է վրէժխնդիր լինելու: Եթէ այդ հանգամանքը նրան չէ յաջողվում, այն ժամանակ նա իրան զրկված է համարում մարդկութեան իրաւունքներից, նա իրան համարում է բնութեան մէջ ամենանթշուառ և խեղճ արարածը: Վերջապէս նա չէ բաւականանում իր ոսոխի բնական մահովն անգամ, այլ նա իր պարտականութիւնն է համարում նրա գերեզմանի հետ անհաշտ մնալ, ուխտում է իր բաղդի *) վրա անդրժելի կերպով մինչև այն կէտը, երբ նա հակառակորդի մերձաւորներից մէկի արիւնով իր ծարաւը յագեցնում է: Եզիդիների քինամոլութիւնը առած է դարձել հայերի մէջ. երբ մէկը չափազանց համբերում է, ասում են «քրդի բասկը (համբերութիւն) չինեցիր»:

Գողութիւնը եզիդիների մէջ համարված է ինչպէս քաջութիւն: Մի անհատ, որը իր կեանքում գողութիւն չէ արել, նա հերձուածող է համարվում և մինչև անգամ, եթէ նա կամենում է ամուսնանալ, նրան աղջիկ չեն տալի, ասելով թէ նա անզօր է և թոյլ, նա կնիկ պահելու արժանաւորութիւն չունի:

V

Եզիդիները հովուական կեանք են վարում. նրանք նուիրված են տարվայ մեծ մասը գեղեցիկ լեռներին և հովիտներին, իսկ ձմրան երեք ամիսը փակվում են իրանց ձեռքից պատրաստած նեղ տնակների մէջ:

Նրանց երգերը կապված են նրանց կեանքի հետ, որոնք ըստ մեծի մասին երգվում են սրնգի մէջ տարբեր եղանակներով երգի իմաստին յարմարեցրած: Երգելու ժամանակ ձայնաւութիւնը պահպանվում է, այնպէս որ ազդու, բայց տխուր տըպաւորութիւն է թողնում լսողի վրա: Նրանց երգերը ժողովրդական կեանքից վեր առած տիպեր են, երեք կարգի բաժանված. առաջին և երկրորդ կարգի երգերը անցեալ և հին ժամանակներին են վերաբերում, և դրանք նուիրված են զիւցազանց գերագոյն արիութեան կամ ժամանակակից հերոսների քաջագործութեան: Երրորդ կարգի երգերը բովանդակում են նրանց ներկայ վիճակը, նրանց բնաւորութիւնը, և դրութիւնը կեանքի բոլոր մանրամասնութիւններով: Երաժշտութիւնը՝ ինչպէս հոգեկան զգացմունք արտայայտող մի արուեստ, ընկերակցում է յեռնական ամբոխին նրա միայնութեան մէջ, նրա տխուր կեանքի վրա տիրապետում է ամենայն ոյժով. այնպէս որ երգելու ժամանակ, երգիչը մոռանում է իրան, յափշտակվում է թէ հոգւով և թէ մարմնով, իրան երևակայում է այն անցքին մասնակից, որի մասին երգում է, այլայլվում է նրա դէմքը, դողդողում են նրա սև և հաստ շրթունքները, գլխարկը (պէճ) թեքվում է դէպի ականջի մի կողմը, գլուխը կիսաբաց, ձեռքն ականջի վրա դրած, բարդում է ճակատի վրա արիւնալի ակօսները, իսկ նրա սև դուրս ցցուած աչքերի մէջ նկատվում են վրէժխնդրութիւն, յանդուգն կամք, բարկութիւն և ուրիշ տեսակ տեսակ հոգեկան զգացմունք, նայելով թէ երգի բովանդակած իմաստը ինչ դէպքի վերաբերութեամբ է:

Ինչ որ ասացի մինչև ցարդ եզիդի ազգաբնակութեան մասին թէպէտ և թերի, սակայն ներկայացնում է մեզ անծանօթ եզիդի ժողովրդի բնաւորութեան և գաղափարների հայելին:

Մկրտիչ Զաքարեանց

*) Բաղդը նրանց ամենագլխաւոր երդումն է:

կոսը, որ նրանցից աւելի բարձր դիրք ունէր, նոյն նպատակով դիմեց Ռուսաստանի հայերին, բայց ոչինչ հաւաքել չը կարողացաւ։ Ի՞նչ էր պատճառը,—այն, որ առաջինները մեծ ժողովրդականութիւն ունէին, իսկ վերջինը—ոչ։

Հանգուցեալ Գէորգ կաթողիկոսը իր ժողովրդականութիւնը վերջին ժամանակներում այն աստիճան կորցրել էր, որ երբ իր թեմական առաջնորդների ձեռքով տպված տոմսակներ տարածեց Ռուսաստանի բոլոր վիճակներում և կամենում էր ճեմարանի համար մի նոր հանգանակութիւն անել տալ,—այդ տոմսակները ամեն տեղից յետ ուղարկվեցան և ոչ ոք չը յօժարվեցաւ մի կոպէկ անգամ վճարել։

Յիշեալ օրինակներից, կարծեմ, բաւական պարզ է, թէ ի՞նչու մենք անդադար շեշտում ենք այդ բառերի վրա, թէ կաթողիկոսական ընտրելին պէտք է ժողովրդականութիւն ունենայ, պէտք է յայտնի լինի ազգին, պէտք է իր անցեալով ժողովրդից սիրված և նրա վստահութիւնը գրաւած անձն լինի։ Կարող է մէկը շատ ձիրքեր և ընդունակութիւններ ունենալ, բայց երբ ժողովուրդը նրան չէ ճանաչում և չէ սիրում, այլ ևս ի՞նչ գործ կարող է կատարել նա։ Եւ մենք հէնց այդ տեսակէտները գլխաւորապէս ի նկատի առնելով, պէտք է քննենք մեր ընտրելիներին։

Կաթողիկոսական ընտրութիւնը այնպիսի մի ծանրակշիռ գործ է, որ այստեղ ամեն մի անձնական կրքեր, ամեն մի անձնական համակրութիւններ կամ հակակրութիւններ պէտք է լռեն, և ի նկատի պիտի առնվի միմիայն Հայաստանեայց եկեղեցու շահերը և հայ ժողովրդի բարին։ Մի ամբողջ ազգի բարոյական և հոգևոր վիճակը մի անձի ձեռքը յանձնելը մեծ զգուշութիւնների և խորին քննութեան կարօտ է։ Այո՛, եղել են ժամանակներ, որ ոչ թէ ժողովուրդը, այլ զանազան կուսակցական խմբիկներ կաթողիկոսներ են ընտրել, բայց այդ ժամանակները եղել են Լուսաւորչի սուրբ աթոռի ամենաթշուառ ժամանակները…

Խօսենք մեր մի քանի եպիսկոպոսների մասին։

Վերջին ժամանակներում լրագրներում յիշվեցաւ Մուրադեան Մելքիսեդեկ եպիսկոպոսի անունը. այդ անձը, իրաւ, ռուսաստանցի է, բայց նրան իսկապէս տաճկաստանցի պէտք է համարել, որովհետև երիտասարդական հասակում այստեղից հեռացել է, ապրել է Երուսաղէմի վանքում, այժմ Զմիւռնիայի առաջնորդ է։ Տաճկաստանի հայոց մամուլը, որը թէ իր գովասանքների և թէ իր պարսաւների մէջ չափ չունի, այդ անձի մասին մինչև այսօր շատ փոքր է խօսացել, և համարեա նրան անյայտութեան մէջ է թողել, և գուցէ ինքը սրբազանը իրան յայտնի կացուցանելու ձիրքերից զուրկ է եղել,—վերջին կարծիքը մենք աւելի հաւանական ենք համարում։ Տաղանդները չեն թաքնվում, այլ բնականապէս ինքն ըստ ինքեան յայտնվում են։ Որքան լսել ենք, որքան կարդացել ենք այդ անձի մասին, նա գուցէ մի վիճակի հոգևոր առաջնորդ լինելու արժանաւորութիւն ունի, և հաւատի ենք, որ իր գործը առանց աղմուկի, լռիկ-մնջիկ առաջ կը տանէ, բայց ընդհանուր կաթողիկոսի աթոռից դեռ շատ հեռու է կանգնած նա։ Եթէ մինչև այսօր Տաճկաստանից Էջմիածին կաթողիկոսներ են հրաւիրվել, նրանք չեն եղել հասարակ վիճակային առաջնորդներ, այլ վեր են առնվել ուղիղ պատրիարքական աթոռից։ Պատրիարքական աթոռը սանդուղքի վերջին աստիճանն է, որտեղից կարելի է կաթողիկոսական աթոռի վրա բարձրանալ։ Մեր վերջին կաթողիկոսները, Մատթէոսը և Գէորգը, Կ. Պօլսի պատրիարքներ էին։ Ներսէսը և Խրիմեանը, որոնց մասին խօսեցինք մեր նախորդ յօդուածում, Կ. Պօլսի պատրիարքներ են եղել և այժմ են։ Պէտք է ընտրելին իր շատ արժանաւորութիւնների հետ և նշանաւոր դիրք ունեցող անձն լինի, որպէս զի, հեղինակութիւն ունենայ երկու կողմերի հայերի վրա ևս, թէ այստեղ և թէ Տաճկաստանում։ Եթէ ստիպված լինէինք հասարակ թեմական առաջնորդներից կաթողիկոսներ ընտրել, մենք Մուրադեանի նմանը, և գուցէ նրանից աւելի բարձր արժանաւորութեան տէր եպիսկոպոսներ Ռուսաստանում ևս շատ ունենք, որոնց մասին աւելորդ չեմ համարում մի քանի խօսք ասել։

Այդ կարգի եպիսկոպոսներից են՝ Թիֆլիսի թեմի առաջնորդ Արիստակէս եպիսկոպոսը, Աստրախանի թեմի առաջնորդ Սուքիաս եպիսկոպոսը, Երևանի թեմի առաջնորդ Սուրէնեան Գէորգ եպիսկոպոսը, Սինոդի անդամ և գանձապահ Ներսէս եպիսկոպոսը, որոնք բոլորը վայելում են մեր խորին համակրութիւնը իբրև թեմական լաւ առաջնորդներ և իբրև արթուն հովիւներ։ Իսկ այդ նորահաս եպիսկոպոսները գուցէ ժամանակով կարող են կաթողիկոսական արժանաւոր կանդիդատներ լինել, բայց դեռ այնքան ժողովրդականութիւն չեն ստացել, որ կաթողիկոս դառնան։ Նրանց ճանաչում են Ռուսաստանի հայերը, բայց ազգը դեռ նրանց չէ ճանաչում։

Մենք ունենք մի ծերունի եպիսկոպոս ևս. դա Ներսէսեան ժամանակների ամենահին եպիսկոպոսներից մէկն է։ Նրա ընկերները՝ Վեհապետեան Գէորգ եպիսկոպոսը և Ջալալեան Սարգիս եպիսկոպոսը վաղուց արդէն թողել են այդ աշխարհը, բայց նա դեռ մնում է, և գուցէ շուտով կը տօնէ իր ութսունամեայ տարեդարձը։ Եթէ տարիների հնութիւնը պայման լինէր արժանաւորութեան, մենք շուտով կաթողիկոսական մատանին այդ ծերունու մատը կը դնէինք։

Ծերունին մի հանելուկային անձնաւորութիւն է. նրա կենսագրութեան մէջ խօսքեր շատ կան, բայց գործ չը կայ. դա այն մարդիկների տեսակից է, որոնց մասին հրաշքներ են պատմում միամիտներին։

Մենք այդ ծերունու մասին չէինք խօսի, եթէ նրան ևս կաթողիկոսական ընտրելիների թւում չը դնէին։ Մենք դեռ հաւատացած ենք, որ նա իր զառամեալ հասակում, երբ աշխոյժ, եռանդ և ամեն մտաւոր ու հոգեկան զօրութիւններ թուլանում են մարդու մէջ,—այդ հասակում աւելի բարւոք կը համարի աղօթքով պարապել, քան աշխարհային փառքի համար մտածել, որին, տարակոյս չը կայ, որ նա հագիւ թէ կը հասնի։

Առհասարակ կաթողիկոսական ընտրելիների մասին դատելով, մենք այն կարծիքն ունենք, որ աւելի նպատակայարմար կը լինէր, եթէ կաթողիկոսը տաճկաստանցի լինէր։ Ի՞նչու։ Այդ մասին կան զանազան պատճառներ, որոնցից երկուսը միայն հարկաւոր ենք համարում առաջ բերել։ Նախ, մեր եպիսկոպոսների իւրաքանչիւրը ունի իր առանձին կուսակցութիւնը, իր մարդիկը, որոնք նրա կաթողիկոս դառնալուց յետոյ, շատ հասկանալի է, որ կաշխատեն ձեռք ձգել այն պաշտօնները, որ կան մեր հոգևոր կառավարութեան և ուսումնարանական վարչութեան շրջանակի մէջ։ Օրինակ, մի եպիսկոպոս թեմական առաջնորդ է, միւսը Սինոդի անդամ է, մի վարդապետ այս և այն վանքի վանահայր է, մի պարոն կամ թեմական տեսուչ է և կամ դպրոցի տեսուչ է, և դրանք նորընտիր կաթողիկոսի կուսակցութեանը չեն պատկանում, նա, անտարակոյս, պիտի աշխատէ փոխել դրանց և ամեն տեղ իր մարդիկը մտցնել։ Այստեղից առաջ կը գան, ինչպէս միշտ եղել է, շատ տարաձայնութիւններ, երկպառակութիւններ և դժգոհութիւններ թէ ժողովրդի մէջ և թէ հոգևոր կառավարութեան մէջ մի կողմից, իսկ միւս կողմից, շատ արժանաւոր անձինք կը զրկվեն իրանց տեղերից և նրանց կը փոխարինեն վատերը։ Կուսակցական հոգին, կաթողիկոսական աթոռից ծագելով, կը տիրապետէ և միաբանութեան մէջ, և Սինոդի մէջ, և ամբողջ հոգևոր կառավարութեան մէջ։ Հետևանքը պարզ է։ Իսկ երբ կաթողիկոսը օտարերկրացի է, նա ոչ ոքի հետ հին կապեր չի ունենայ, կուսակցական ձև չի մտցնի իր կառավարութեան մէջ, և միայն արժանաւորները գործերի գլուխը կանգնեն։

Դառնանք երկրորդ և ամենակարևոր պատճառին, թէ ինչու մենք աւելի նպատակայարմար ենք համարում, որ կաթողիկոսը տաճկաստանցի լինէր։

Ով որ փոքր ի շատէ տեղեակ է Էջմիածնի և Կ. Պօլսի պատրիարքարանի յարաբերութիւններին, անշուշտ նկատած կը լինի, որ 50-րդ թւականներից սկսած, տաճկաստանցիք սկսեցին խիստ սառն աչքով նայել դէպի Էջմիածինը, համարելով նրան ոչ թէ ընդհանուր Հայոց Մայր աթոռ, այլ մի օտար հիմնարկութիւն։ Այդ սխալ կարծիքը աճեց ոչ միայն հասարակ ժողովրդի մէջ, այլ մինչև անգամ այդ ժողովրդի բաւական ընտիր և խելահաս գլուխների մէջ։ Պ. Մարկոս Աղաբէկեանը իր գրուածքներով աւելի սաստկացրեց այդ կարծիքը։ Մենք աւելորդ ենք համարում մատնացոյց անել այլ անձինքների և գրուածքների վրա, բաւական է յիշել պ. Խրիմեանի վերջին յօդուածի այն կէտերը, ուր նա առաջարկում է ազգային ժողովին՝ երբէք թոյլ չը տալ, որ Էջմիածինը նուիրակներ ուղարկէ Տաճկաստան։ Ի՞նչ է կամենում ասել դրանով պ. Խրիմեանը։ Նա շատ լաւ գիտէ, որ Էջմիածինը կարօտութիւն չունի Տաճկաստան նուիրակներ ուղարկել այնտեղից փողեր հաւաքելու համար։ Նա այն ևս գիտէ, որ Տաճկաստանի նուիրակները գալիս են այստեղից փող են տանում։ Վերջապէս, ինչ էլ որ ասելու լինենք, այդ սառնութիւնը կը մնայ դարձեալ, միայն, Էջմիածնի բարձր հեղինակութիւնը պահանջում է, որ այդ սառնութիւնը վերացվի, որ տաճկաստանցիք հաւատ և վստահութիւն ունենան իրանց Մայր աթոռի վրա։ Ի՞նչով կարող ենք օգնել այդ բանին։—Նրանով միայն, որ Էջմիածնի կաթողիկոսը պէտք է ընտրվի Տաճկաստանից։ Տաճկաստանցիք իրաւունք ունին կասկածելու, երբ Էջմիածնում Սինոդի ամբողջ կազմակերպութիւնը բաղկացած է ռուսաստանցիներից, բոլոր միաբանութիւնը ռուսաստանցի է, և եթէ կաթողիկոսն էլ ռուսաստանցի լինի, այլ ևս ի՞նչ վստահութիւն կունենան այդ սուրբ հիմնարկութեան վրա, որ իրանց համար օտար են համարում։ Պէտք է նրանցից մէկը լինի այդ հիմնարկութեան մէջ։ Անհերքելի է, որ մեր վերջին երկու կաթողիկոսներից (Մատթէոսից և Գէորգից) յետոյ կազմվեցաւ մի բարոյական և հոգևոր կապ տաճկահայերի և ռուսահայերի մէջ, և Էջմիածնի ազդեցութիւնը աւելի տարածվեցաւ Տաճկաստանի վրա։ Ի՞նչ էր պատճառը։—Պատճառներ շատ կային, բայց գլխաւոր պատճառներից մէկն էլ այն էր, որ յիշեալ կաթողիկոսները տաճկաստանցի էին։ Դրանց օրերում աւելի յաճախ սկսեցին տաճկաստանցի վարդապետները Էջմիածնում եպիսկոպոս ձեռնադրվել և տարածվել Տաճկաստանի վիճակներում։ Դա մեծ բան է։

Այժմ շատ պարզ է, թէ ի՞նչու ենք մենք ցանկանում, որ ընդհանուր Հայոց Մայր Աթոռի հայրապետը ընտրված լինէր Տաճկաստանից, և այդ ընտրեալները լինէին Ներսէսի և Խրիմեանի նման անձինք, որոնք բարձր հեղինակութիւն ունեն ամբողջ ազգի մէջ։

Հետևեալ յօդուածում մենք կը խօսենք այն հարցի վրա, թէ ի՞նչ միջոցներ պէտք է գործ դնել, որ ընտրելի կաթողիկոսը ազգի ընտրածը լինէր, և ոչ թէ մասնաւոր ինտրեսանտների։

Մելիքզադէ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Շնորհակալութեամբ ստացանք Ռոստով (Դօնի վրա) քաղաքի Յով. Տէր-Աբրահամեանցի տպարանում տպված «Սուրբ Երուսաղէմի հայոց ազգային վանուց մասին տեղեկութիւններ» վերնագրով գիրքը, որ գրել է ս. Երուսաղէմի միաբան Մամբրէ վ. Մարկոսեանը, Երուսաղէմի պարտուց բարձման համար նուիրակութեան միջոցին։ Գիրքը տպված է 1883 թւին, թուղթը և տիպը մաքուր են։

—

ԲԱԳՈՒԻՑ մեզ հաղորդում են, որ դեկտեմբերի 7-ին, ժամը 12-ին, տեղային հաշտարար դատաւորի կրտսեր եղբայր Էֆիմօվը մտնում է Մալխազեանցի խանութը և ատրճանակ ու գնդակներ է պահանջում գնելու համար։ Հէնց որ ատրճանակը ստանում է, իսկոյն անձնասպանութիւն է գործում խանութի մէջ, որտեղ և ուրիշ ապրանք գնողներ էլ եղել են։ Երիտասարդի անձնասպանութեան պատճառը դեռ յայտնի չէ։

—

Նոյն տեղից մեզ գրում են, որ Բագուի երկաթուղին շինելու օրից մինչև այսօր բաւական անձինք զոհ են գնացել երկաթուղուն։ Օրինակ, մի քանի օր առաջ մի ռուս բանւոր մնացել էր երկաթուղու անիւների տակ և իսկոյն հոգին փչել։ Երկու շաբաթ առաջ դարձեալ մի գերմանուհի յղի կին զոհ է գնացել երկաթուղու անիւներին։

—

ՆԻԺՆԻ-ՆՕՎԳՕՐՕԴԻՑ մեզ գրում են հետևեալը. «Ուղիղ 15 օր է, որ երեք օր միանգամ յաճախում ենք թատրոն ներկայ լինելու թիֆլիսցիներին յայտնի հայ դերասան պ. Ադամեանի ներկայացումներին։ Պ. Ադամեանին հրաւիրել է տեղիս քաղաքապետը մի քանի ներկայացումներ տալու համար։ Պ. Ադամեանը ներկայացումներ տալիս է ռուսաց մեծ թատրոնում ֆրանսերէն լեզուով, և իր գրաւիչ խաղով ու ճարտար լեզուով գրաւել է ամբողջ ռուս հասարակութեան ուշադրութիւնը. եթէ Նիժնի-Նօվգորոդում խօսակցութեան մի քանի առարկաներ կան, մէկն էլ պ. Ադամեանն է»։

—

Փարիզի Հայկազեան ուսումնասիրաց ընկերութեան մատենադարանի վարչութիւնը խնդրում է մեզ տպել հետևեալ ծանուցումը։ Վերոյիշեալ ընկերութեան մատենադարանի վարչութիւնը ստանձնած լինելով մատենադարանիս կառավարութիւնը և հոգալով սորա վայելուչ դիրքի և բարգաւաճման մասին,—այժմ, ի միջի այլոց, որոշեց դիմել հայ պարբերական և այլ տեսակ հրատարակութեանց խմբագրութիւններին, հեղինակներին, ընկերութիւններին, նոյնպէս և բարեգործ անձանց՝ թէ Ռուսաստանում, թէ Տաճկաստանում և թէ այլուրեք՝ խոնարհաբար խնդրելով, որ նոքա, ի դէպս նուիրել կամենալու ընկերութեանս մատենադարանին իրանց հրատարակութիւններից՝ թէ գալոց 1884 թուականում և թէ ապագայում, — բարեհաճեն ուղղել այնպիսիք

փարիզ հետևեալ հասցէով. Paris. 15, Rue Claude Bernard, 15. Société Philomathique Arménienne de Paris.» փարիզի Հայկազեան ուսումնասիրաց ընկերութեան մատենադարանի վարչութիւնը խնդրում է միւս խմբագրութիւններից արտատպել այս ծանուցումը:

—

ԲԱՆԱՆՑ գիւղից մեզ գրում են հետևեալը: «Ծաղիկը անտարակոյս, եղած է ամենամեծ հիւանդութիւններից մէկը, որը մարդկային ազգը երբ և իցէ կրել է: Հազիւ թէ մի ուրիշ ախտ համեմատվի հասակով սրա հետ, իսկ մեռնող զոհերի թւով նրան ոչ մէկը չէ կարող: Զոհերի թիւը աստիճանաբար պակասում է շնորհիւ գիտութեանը, որը արհամարհելով այն միտքը, թէ ամենայն ջանք և արհեստ իզուր են մի անգամ սկսված հիւանդութեան առաջը առնելու և մի ազդու սահման դնելու նրա աւերիչ զօրութեանը, որոշել է, որ ծաղկի կեանքը և մահը մարդկութեան ձեռքին է: Այժմ երբ ուրիշները մէկ անգամ ծաղիկը կտրելով չեն բաւականանում և երկրորդ անգամ են կտրել տալիս, միայն մեր գիւղացիներն են, որ չեն զգում այսօր էլ ծաղիկը կտրելու անհրաժեշտութիւնը, չը նայելով որ զոհերի մեծամասնութիւնը նրանցից է կազմվում: Դեռ 1877 թւին Բանանցը ծաղկին մօտ 150 հոգի զոհ բերեց. այս տարի օգոստոսի մէկից մինչև հիմա 100-ից աւել զոհեր է տարել և դեռ շարունակում է տանել այդ հիւանդութիւնը ոչ միայն Բանանցում, այլ և սրա մերձակայ գիւղերում, օրինակ Միրզիկում, Խաչակապում, Քարհատում, Փիփում և ուրիշ տեղերում: Ո՞ւմ մեղադրենք. արդեօք գիւղացուն, որը չէ հասկանում ծաղիկ կտրելու նշանակութիւնը և որը մինչև անգամ մեղք է համարում, թէ մեր յարգելի բժշկներին, որոնց աչքի առաջ կատարվում է այս ամենը և որոնք նեղութիւն չեն տալի իրանց հասկացնել ռամիկներին ծաղիկ կտրելու անհրաժեշտութիւնը»:

—

Մեզ հաղորդում են ԲԱԳՈՒԻՑ որ չը նայելով տեղային պօլիցիայի աշխատութեանը, աւազակութիւնը և գողութիւնը չատ տարածված են այդ քաղաքում: Օրինակ, այս ամսի 10-ին, գիշերը, անյայտ աւազակները մտնում են հրէայ Չէօրնամօրդիկօվի մագազինը և, ինչպէս ասում է ինքն Չէօրնամօրդիկօվը, տարել են մօտ 12,000 րուբլու ոսկեղէն և արծաթեղէն ապրանք և երկու վերարկու: Աւազակները, թողնելով խանութում իրանց գործիքները, որոնցով կոտրել էին մագազինի դուռը, անյայտանում են:

—

Այսօր, դեկտեմբերի 16-ին, հայ դերասանական խմբի նախկին ռեժիսոր պ. Պալեան իր օգտին կը տայ մի ներկայացում Արծրունու թատրոնում: Որքան մեզ յայտնի է, պ. Պալեան աշխատել է մօտ 20 տարվայ ընթացքում կուլիսների ետևից և երբէք նրա մասին ոչ ոք ոչինչ չէ լսել: Այժմ, ինչպէս մեզ հաղորդում են, պ. Պալեան տալիս է այդ ներկայացումն իր խանգարված առողջութեան պատճառով: Ներկայացմանը կը մասնակցեն տ. Փաշայեան-Տէր-Գրիգորեան, օր. Հռիփսիմէ, պ.պ. Տէր-Գրիգորեան, Տէր-Դաւթեան, Գէզէնեան և ուրիշները: 'Ի միջի այլոց կը ներկայացվի «Հացի և ջրի յուսով» երգախառն վօդըվիլը, որ դեռ չէ ներկայացրած հայերէն:

—

ԴԶԼՋԱԽՋԱԽԻՑ (Ղարսի գաւառի) հաղորդում են մեզ, որ բկացաւ և ծաղիկ հիւանդութիւնները այնտեղ չատ զոհեր են տանում մանուկներից: Անասունների հիւանդութիւնը ևս նոր է ոտք դրել Ղարսի գաւառում և կամաց կամաց տարածում է իր թևերը ամբողջ այդ գաւառում և մեծ թւով անասուններ է կոտորում:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՅԻՑ

—

Կ. Պօլիս, 5 դեկտեմբերի

Ութսուն երեք տարւոյ սկիզբը խոստացանք «Մշակ»-ի ընթերցողներուն չը զբաղեցնել զիրենք միայն օրուան հարցերով, այլ մերթ ընդ մերթ ներկայացնել պատկերներ մեր մտաւոր շարժման. Բայց կը բոլորի տարին և ոչինչ ըրինք: Մեղաւորը մասամբ մենք ենք, մասամբ պարագաները: Ի՛նչ և է, ունինք տակաւին մի քանի շաբաթ և կրնանք կատարել մեր խոստումը մինչև աստիճան մը, պահելով մեր փափագներու լրացումը յաջորդ տարին:

Թէ կարենանք այժմ իսկ խրկել գրական մի քանի նիւթեր, սակայն որքան անպատեհ ժամանակ ընտրած պիտի ըլլանք: Տժգոյն չատ տժգոյն պիտի երևին ձեզ այդ գրութիւնները այն պահուն ուր հրաւիրեալ պիտի ըլլաք գրական մեծ տօնախմբութեան մը: Մի քանի շաբաթ առաջ «փունջ» գուրգուրանօք կ'աւետէր Թիւրքիոյ հայոց թէ Ռուսիոյ հայք քիչ ատենէն պիտի տօնեն «կայծերու» հեղինակի յոբելեանը: Շատերը մեր բարեկամներէն ելան տեղեկանալ մեզմէ այդ տօնի մանրամասնութիւնները որպէս զի իրենք ալ չը մնան անմասն և անբաժին ազգային հանդէսէն: Մենք պատասխան չունէինք, չի մեզ ալ ոչինչ հաղորդուած էր:

Այլ միթէ անհրաժեշտ չէ որ Թիւրքիոյ հայերն ընդարձակ տեղեկութիւններ ունենան հայ գրականութեան այդ կոթողի վերաբերմամբ: Թէ օր մը գրեն հայ գրականութեան փիլիսոփայութիւնը անդ պիտի տեսնուի թէ ինչ եղած է պ. Րաֆֆիի դերը իր ժամանակին հասարակութեան մէջ: Ազգի մը մատենագրութիւնը կենսական ներգործութիւն ունի այդ ազգի քաղաքակրթութեան վրայ:—Բայց մենք ալ այժմէն չը սկսենք յափըշտակել ապագային իրաւունքները, գոհանանք ներկայով: Ներկային մէջ որքան ալ փշտերով շրջապատուած ըլլանք չատ մխիթարական երևոյթ մ'է տեսնել այն մեծ համակրութիւնը զոր հայ նոր մատենագրութիւնը կը վայելէ յանձին պ. Րաֆֆիի: Պ. Րաֆֆիի վէպերը թէ պատմական գրուածները թէպէտ ժամանակակից պահանջներուն կը համապատասխանեն, բայց կարող պիտի չըլլային իրենց ազդեցութեան ներքև պահել մեր սրտերը, մեր հոգիները, մեր մտքերը թէ զուրկ ըլլային գրական այն յատկութիւններէն որք մասնաւոր հայրենիք չունին և որք անհրաժեշտ են ամեն ազգի մատենագրութեան մէջ: Եւ երբ հայ ժողովուրդը կը սիրէ Րաֆֆին այդ կը նըշանակէ որ հասած է ժամանակը ուր գրագիտութիւնը ուղղութիւն պիտի կարենայ տալ ժողովուրդին: Առ այժմ չենք ուզեր երկար խօսել այս նիւթին վրայ: Գուցէ չատերը պատշաճութեան օրէնքներու հակառակ գտնեն որ մի և նոյն տան բնակիչները միմեանց գովեստ կարդան: Բայց թէ այս թերութիւն մ'է, թերութիւն թերութեան փոխան որը լաւ է՝ անտարբեր ըլլալ, կամ նախանձիլ թէ սքանչանալ:—Ի՞նչ և է քանի որ «Մշակ»-ի մէջ այս մասին ինքնաբերաբար կարող չըլլանք վայելել մեր կատարեալ ազատութիւնը օր մը թերևս խօսենք ուրիշ թերթի մը մէջ: Մի քանի երիտասարդներ յանձն առնելով բազմաթիւ զոհողութիւններ պիտի հրատարակեն Պուլղարիոյ մէջ մի շաբաթաթերթ «Արաքս»: Փափագող ենք այդ թերթի մէջ գրել պ. Րաֆֆիի գործերու վըրայ, բայց ոչ իբր քննադատ այլ պարզապէս ընթերցողի մը տպաւորութիւնները յայտնել: Եւրոպական արդի քննադատութեան հետամուտ ըլլալով լաւ ըմբռնած եմ թէ ինչ է գրական քըննադատի մը պաշտօնը և այդ պաշտօնը խղճի մտօք կատարելու համար գիտութեանց որքան պաշար պէտք է:

Բայց թէ չատերնիս չունինք այդ պաշարը, այլ կրնանք մեր տպաւորութիւններն յայտնել այն եղանակաւ որ ուրիշներուն ալ օգտակար ըլլայ: Միայն գաղափար յայտնելն բաւական չէ, այլ յայտնելու եղանակն ալ նկատողութեան առնելու է: Անցեալները յօդուած մը կը կարդայի ուր կը տեսնէի թէ՝ Փարիզի մէջ Սարսէյ դասախօսութիւն մը կընէր Քլարսիի մէկ վէպին վրայ: Քըննադատը կը բացատրէր վէպին լաւ և վատ կողմերը միանգամայն, բայց քննադատելի կէտերը բազմաթիւ ցոյց կուտար. դասախօսութենէ վերջ քննադատ և քննադատեալ թև թև մտած դուրս կելլէին սրահէն: Սքանչացայ այս ազնիւ օրինակին վրայ: Մենք որ կուզենք փոխ առնել եւրոպացւոց վարքերն ու բարքերը ու չատ անգամ կ'օրինակենք յոռի կողմերը, չենք կրնար արդեօք գտնել մեր սրտի քնարի մէջ լարեր որք կարենային թրթռալ ազնիւ ներդաշնակութեանց մեղեդիներով: Բայց ո՞վ գիտէ թէ մեր այս ակնկալութիւնը երազ մը չէ:

—

Եւ որքան ակնկալութիւններ որք իբր երազ անցան: Եւ երազ մը չեղա՞ւ արդեօք Իփէքճեանի կեանքը և այդ կեանքի հետ կապուած ամեն յոյսեր: Այս առաւօտ գերեզման հանգչեցուցինք հէք երիտասարդը: Ո՛րքան յիշատակներ տարաւ միասին: Տառապեալ հոգի մէր, անձնաւորութիւն այն հայ երիտասարդութեան որոյ նպատակն է հանրութեան օգտին գործ ածել իր կարճ կեանքը: Հուսկ մխիթարութիւն մը ունեցաւ Իփէքճեան. շաբաթ մը առաջ Ազգ. Ժողովը երեսփոխան պահեց զնա: Ա՞յքան ուրեմն հրապոյր ունի այդ «ազգային երեսփոխան» տիտղոսը որ գերեզմանին եզերքն իսկ մոռցնել կուտայ պահ մը բաժանման վիշտը: Եւ վի՞շտ պակսեցաւ տարաբաղդ Իփէքճեանի: Միթէ վիշտերու մեծագոյնը չէ՞ ունենալ նպատակ մը և չը կարենալ զայն գործադրել: Ազնիւ հպարտութիւն մը յաճախ արգելք եղաւ իրեն հասնել իր նպատակին: Թէ Իփէքճեան չը յաջողեցաւ, սակայն կրնար մահու վայրկեանին երկնցնել ձեռքերն և ըսել «նայեցէք ափերս» ո՛չ վրան, ո՛չ ներքևը ոչինչ կայ, թէպէտ կը սպասէի ազգային գործիչ:» Եւ միթէ ազնւութիւն չէ՞ այս: Ազնւութի՜ւն, ահ բառ մը որ քո՞յր ըլլայ գուցէ չատերուն համար ունայնութեան: Անցեալները երբ այցելութեան գացեր էինք Իփէքճեանի կը խօսէր մեզ իր վերջի տարուան կեանքի վրայ և ինձ կըսէր տխուր ժպիտով մը «գիտես, չա՜տ վնասեցիր ինձ, չա՜տ:»—Ես ապշած էի:

—Այո, վնասեցիր ինձ, բայց առանց գիտնալու, առանց ուզելու: Կարդացի այս ամառ ինձ նկատմամբ գրածներդ, բարեկամական արտայայտութիւններ էին ինձ նպաստելու համոզմամբ գրուած բայց Թիֆլիսի բարեկամներս սխալ մեկնութիւններ տուած են: Անոնք կարծեր են թէ քեզ դիմած եմ որպէս զի «Մշակ»-ի միջոցաւ անուղղակի հարուածեմ զիրենք, հետևաբար ինձ հետ թշնամաբար վարուեցան:»

Կը զարմանայի և կը ցաւէի այս խօսքերէն: Եթէ սակայն նեղանալու հակամէտ ըլլայի գուցէ Իփէքճեանէ վշտացած ըլլալու առիթներ ալ ունեցած ըլլայի, բայց այսպիսի դէպքի մը մէջ իսկ միթէ անձնական հաշիւներ մաքրելու միջոց պիտի համարէի երբ նա կը տառապէր անոք անօգնական, և պիտի լռէի, մինչ կը կարծէի թէ գրելով թերևս օգուտ մը ունենամ իրեն: Երբ այս կարծիքներս կը բացատրէի իրեն, կը պատասխանէր:

—Չէք ճանաչեր Թիֆլիսի գործիչներէն ոմանք. ազնուական կը յորջորջեն ինքզինքնին բայց ազնիւ ըլլալէ հեռի են. անոնց համար ամեն ինչ հաշիւ է. իրենց սրտերը մետաղով պատուած են. իրենց ամեն խօսքը դրամի չուրջ կը դառնայ:—Ամեն առիթ լաւ է իրենց համար որպէս զի հեռու կենան դրամ տալէ, նոյն իսկ երբ պարտքերնին է:»

Վերջին բառերը դժուար կ'արտասանէր. չուզեցինք ալ երկար կենալ. արդէն իրիկուն եղած էր, աշնան մելամաղձի տխուր իրիկուն մը. արևը մարը կը մտնէր և իր նուաղեալ ճառագայթները կը դողդղային հիւանդին դեղնած դէմքին վրայ: Սօսինի հետ սղմեցինք վերջին անգամ Իփէքճեանի ձեռքը:

Հայկակ

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

«Morning Post» լրագիրը հաղորդում է, որ անգլիական բանաստեղծ Տէնիսօն շուտով անգլիական պէրի կոչում կը ստանայ:

⁂

Գ ր ք ե ր ի գ ր ք ի ց:—Քաղաքավարութիւնը առանց սրտի նոյնքան կծու է, որքան կոպտութիւնը առանց ճշմարտութեան,—ասել է Լէսինգ: Անկեղծ լինել կարող եմ խոստանալ, բայց անաչառ՝ ոչ, ասել է Գէօթէ: Հոգ տարանք, որ ծառերը երկինքի չը հասնեն.—Գէօթէ: Ամենալաւ ճարտարախօսութիւնը գործն է.—Շիլլէր: Ոչ ոքից այնքան չեմ վախենում, որքան յիմարից, որ ձգտում է խելօք երևնալ,—Գէօթէ: Կան մարդիկ, որոնք մինչև անգամ ներքուստ հագնվում են, համաձայն մօդայի պահանջներին.—Աուէրբախ: Դիօգէնէսը խիստ ծաղրելի, գործնական մարդ է, քանի որ իր լապտերը ուղղում է ուրիշների վրա. բայց անտանելի է դառնում, երբ նա կուղղի դէպի մեր աչքերը,—Խօզէլ: Ով սիրտը լեզուի վրա ունի, նա պէտք է վախենայ, որ չը լինի թէ դուրս թքի նրան,—Սաար:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵՆԻՑ

Ս. ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ, 14 դեկտեմբերի: Ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը ներկայացրեց հաստատութեան համար ժողովրդական ընթերցանութիւնների իր կազմած կանոնները գիւղերի և քաղաքների մէջ: Ընթերցանութիւնների կազմելը յանձնվում է գրական ընկերութիւններին և մասնաւոր անձանց ուսումնարանների դիրեկտորների անմիջական հսկողութեան տակ: Ընթերցանութեան համար ընտրված գրքերը պէտք է հաւանված լինեն սրբազան սինօդից և ժողովրդական լուսաւորութեան գիտնական մասնաժողովից: Փոխադարձ ապահովութեան ժողովի ներկայացուցիչները երէկ ներկայացան ֆինանսների մինիստրին և խնդրեցին ուշադրութիւն դարձնել ժողովի միջնորդութիւնների և նախագծերի վրա: Մինիստրը պատասխանեց, որ նա ծանօթ է փոխադարձ ապահովութեան գործի հետ, կիևվի ձայնաւոր լինելով չատ է պարապել այդ հարցով և խոստովանում է փոխադարձ ապահովութեան ընդարձակման օգուտները: Այդ պատճառով որքան իրանից կախված է ամեն կերպ կաջակցէ միջնորդութիւնների և նախագծերի ընդարձակմանը: Այնուհետև ժողովի ներկայացուցիչներին ընդունեց ներքին գործերի մինիստրը: Կոմս Տօլստոյ շնորհակալութիւն յայտնեց պատգամաւորներին աշխատանքների համար և ասաց, որ ուշադրութեամբ հետևում էր ժողովի աշխատանքներին և կատարելապէս բաւական է նրանց հետևանքներից: Մի և նոյն ժամանակ խոստացաւ իր աջակցութիւնը, բայց զգուշացրեց, որ նպատակին հասնելը այնքան նրա ցանկութիւններից չէ կախված, որքան հանգամանքներից:

ԿԵԱԽՏԱ, 14 դեկտեմբերի: Պրժէվալսկու արշաւանքը Ուրալի մէջ 60 ուղտեր գնեց և ուղևորվեցաւ դէպի հարաւ: Մօնգօլիայի վրա մինչև այժմ թէյի աչող տեղափոխութիւնը ուշացաւ: Բարձր տեսակի նոր թէյի օրինակները բերված են վաճառանոց, բայց գործեր դեռ չը կան:

ԿԱՅԻՐԷ, 18 դեկտեմբերի: Սուտ մարգարէի ջարդած զօրքերի մնացորդները բանակ կազմեցին Մէլղասինի մօտ, որտեղ բարեկամ ցեղերը հասցնում են պաշարեղէն: Գիկս-փաշայի մահը վերջնականապէս հաստատվում է: Նրա հետ միասին սպանվեցան 3000 մարդիկ:

ՍՕՖԻԱ, 14 դեկտեմբերի: Ռուսաց գեներալ Կանտակուզին նշանակված է բօլգարական պատերազմական մինիստր:

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

4000 ԱՓՍԷՆՆԵՐ 1-ին տեսակի 2 ր. գիւժինը, դանակներ և պատառաքաղներ, թէյ առաջին հունձի 1 ր. 60 կ. ֆունտը, ԿՕՆՖԷԿՏՆԵՐ հազի դէմ և զանազան տեսակ մուրաբաներ, էսէնցիա կակաօ, պիկուլի, ՀՐԱՑԱՆՆԵՐ, ՌԷՎՕԼՎԵՐՆԵՐ, ֆլանէլ և այլն մեծ քանակութեամբ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԽԱՆՈՒԹԻ ՄԷՋ: Նոյն տեղը ամեն ժամանակ անգլիական և ֆրանսիական երկաթէ մահճակալներ և ուրիշ ապրանքներ ծախվում են 30% էժան քան թէ ուրիշ տեղ:

2—8

Յայտնի և տաղանդաւոր բանաստեղծ ՍԷՅԱՏԻ (կապիտան Պետրոս-բէգ Մատաթեանց) ընտիր բայց անտիպ մնացած բանաստեղծութիւնները փոշու տակից և կորստեան ճանկերից ազատելու համար Հատորներով հետզհետէ լոյս աշխարհ պիտի հանեմ: Ամենայն ինչ պատրաստ շուտով մամուլի տակ կը մտնէ իմ սեփական տպարանում արագատիպ մեքենայով: Առ այժմ կը տպվի երեք հատորիկը միասին, կանխիկ բաժանորդագրվողների համար մի րուբլի. տպագրվելուց յետոյ գինը կը բարձրանայ:

Ցանկացողները թող շուտով մեզ հասցնեն իրանց բաժանորդագինը հետևեալ հասցէով.

Въ Баку. Въ типографію Александра К. Касабова.

Ա. Ղասաբեանց:

5—20

БОЛЬШАЯ ВЫСТАВКА ДАМСКИХЪ

МУЖСКИХЪ И ДѢТСКИХЪ ШЛЯПЪ

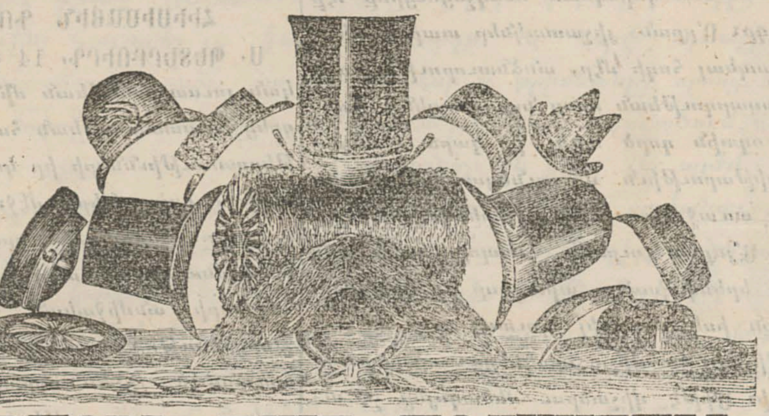

ВНОВЬ ЕЩЕ ПОЛУЧЕНЫ

ПОСЛѢДНИХЪ ФАСОНОВЪ

Мужскія, дамскія и дѣтскія

ШЛЯПЫ

и

ДРУГІЕ МОДНЫЕ ТОВАРЫ.

Большой выборъ дамскихъ и дѣтскихъ осеннихъ и зимнихъ ШЛЯПЪ
СЪ ОТДѢЛКОЮ и БЕЗЪ ОТДѢЛКИ

ВЪ СКЛАДѢ ЗАГРАНИЧНЫХЪ МОДНЫХЪ ТОВАРОВЪ

ГУЛАСПОВА,

на Дворцовой ул. д. САРАДЖЕВА и ЦОВЬЯНОВА, во дворѣ, № 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, рядомъ съ магаз. Варшав. обуви Гиргитова, ходъ же во дворѣ съ Кондитерской Ренье.

МУЖСКІЕ, Дамскіе и дѣтскіе. **ЗОНТИКИ.** МУЖСКОЕ И ДАМСКОЕ **БѢЛЬЕ.** **ПЕРЧАТКИ.** **ВѢЕРА.** ВОРОТНИЧКИ и РУКАВЧИКИ. **ПАРФЮМЕРИ** (Духи, пудра и мыло). ИСПАНСК. И БРИТОНСК. **КРУЖЕВА** КРУЖЕВНЫЯ ФИШЮ и другіе модные товары.

Дамскія касторовыя шляпы безъ отдѣлки	отъ	50 к. и дор.
„ каст. шл. съ отдѣлкою	отъ 4 р.	„ и дор.
„ плюшевыя	отъ 1 р.	„ и дор.
„ котиковыя шапочки	отъ 2 р.	„ и дор.
Мужскія косторовыя шляпы	отъ 1 р.	80 к. и дор.
„ котаковыя	отъ 3 р.	„ и дор.
„ шелковыя цилиндри	отъ 4 р.	„ и дор.
„ складные цилиндры	отъ 5 р.	„ и дор.
„ фуражки	отъ 1 р.	50 „ и дор.
Дѣтскія касторовыя шляпы для дѣвочекъ безъ отдѣлки	отъ	50 к. и дор.
съ отдѣлкою	отъ 2 р.	„ и дор.
„ для мальчиковъ	отъ	80 к. и дор.
Шляпы для священниковъ	отъ 2 р.	50 к. и дор.

Всевозможныя отдѣлки для дамскихъ шляпъ: плюшъ, цвѣты (**для шляпъ и вечеровъ**), ленты, страусовыя перья, перья фантазіи, бархатъ, пряжки, вуали, стеклярусныя кружева, стеклярусъ фунтами, понпоны и проч.

Форменныя шляпы для гимназистокъ.

ЖЕРСЕ. КОРСЕТЫ. ВѢНЧАЛЬНЫЕ УБОРЫ. **ПЛАТКИ.** КРЕПЪ-ЛИСЪ. ЧУЛКИ. **НОСКИ.** ГАЛСТУКИ. ФУФАЙКИ и МУФТЫ. ФОРМЕННЫЕ БАШЛЫКИ **ПОРТМОНЕ** ДРУГІЕ МОДНЫЕ ТОВАРЫ.

БОЛЬШОЙ ВЫБОРЪ ИСКУССТВЕННЫХЪ ЦВѢТОВЪ.

Принимаются заказы дамскихъ ШЛЯПЪ, букетовъ, вѣнковъ и гирляндовъ изъ живыхъ и искусственныхъ цвѣтовъ.

Принимаютъ въ передѣлку дамскія ШЛЯПЫ и завивку перьемъ.

Заказы иногородныхъ исполняются аккуратно.

Всѣ товары, находящіеся въ моемъ складѣ, продаются дешевле противъ другихъ коммерсантовъ.

ТОРГОВЛЯ ОПТОМЪ И РОЗНИЧНО.

СКЛАДЪ ОТКРЫТЪ ЕЖЕДНЕВНО ОТЪ 8 ЧАСОВЪ УТРА, ДО 10 ЧАСОВЪ ВЕЧЕРА.

М. Гуласповъ

1—3

ОТКРЫТА ПОДПИСКА

на **1883** годъ

НА БОЛЬШУЮ ЕЖЕДНЕВНУЮ, ПОЛИТИЧЕСКУЮ, ОБЩЕСТВЕННУЮ И ЛИТЕРАТУРНУЮ ГАЗЕТУ

„РУССКІЙ КУРЬЕРЪ“

ГОДЪ ПЯТЫЙ.

УСЛОВІЯ ПОДПИСКИ:

Съ доставкою въ Москвѣ:		Съ пересылкою въ города:	
На 12 мѣс. 8 р. 50 к.	На 6 мѣс. 4 р. 50 к.	На 12 мѣс. 9 р. — к.	На 6 мѣс. 5 р. — к.
» 11 » 8 » — »	» 5 » 3 » 90 »	» 11 » 8 » 50 »	» 5 » 4 » 60 »
» 10 » 7 » 50 »	» 4 » 3 » 25 »	» 10 » 8 » — »	» 4 » 3 » 70 »
» 9 » 6 » 75 »	» 3 » 2 » 50 »	» 9 » 7 » 40 »	» 3 » 2 » 75 »
» 8 » 6 » — »	» 2 » 1 » 90 »	» 8 » 6 » 70 »	» 2 » 2 » — »
» 7 » 5 » 25 »	» 1 » 1 » — »	» 7 » 5 » 90 »	» 1 » 1 » 10 »

За границу: на 12 м. 17 р., на 6 м. 9 р., на 3 м. 5 р., на 1 м. 2 р.
Подписка принимается въ конторѣ изданія: Москва, Москворѣцкій мостъ, д. Н. П. Ланина, въ извѣстныхъ книжныхъ магазинахъ Москвы и С.-Петербурга и въ Парижѣ—Rue Clément, 4, Adam.

Гг. иногородные благоволятъ адресоваться преимущественно въ контору изданія **„РУССКІЙ КУРЬЕРЪ“**

Редакторъ-Издатель **Н. П. Ланинъ.**

(3—15—10)

Ալիւր Ա. Մ. Բրոդսկու (Օդեսայից) Мука А. М. Бродскаго (изъ Одессы).

Ամբողջ կովկասի համար միակ գործակատար լինելով, ես պատիւ ունեմ յայտնել պատուելի հասարակութեանը, որ ես վերոյիշեալ Ջրաղացի ամեն տեսակ ալիւրի պահեստ եմ բացել Բաթում քաղաքում „Օդեսսա“ հիւրանոցի տակ:

Օտարաքաղաքացիք կարող են գրել իրանց պահանջներով վերոյիշեալ պահեստը, ՈՒՐ ԱԼԻՒՐԸ ԿԸ ԾԱԽՎԻ ՕԴԷՍԱՅԻ ՋՐԱՂԱՑՈՒՄ ԵՂԱԾ ԳՆԵՐՈՎ, միայն հաշւի վրա աւելացնելով փրախտը մինչև Բաթում:

Ալիւրի յատկութեան մասին աւելորդ է մանրամասն խօսել, որովհետև այդ ալիւրը իր բարձր արժանաւորութիւններով ամենքին արդէն յայտնի է, իսկ պատուիրողի պահանջը ճշտութեամբ կատարելու համար պահեստը կատարեալապէս երաշխաւորում է:

Ագենտ Ս. Մ. Վոլֆեզոն

4—5 (2)

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ 1884 Թ. ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ:

„ԱՂԲԻՒՐ“

ՊԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ

ՄԻԱՄՍԵԱՅ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ԵՒ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ:

(ՏԱՐԻՆԸ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԻ 12 ՀԱՄԱՐ 2—3 ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ԹԵՐԹ)

Կը հրատարակվի մի և նոյն ձևով, մի և նոյն ուղղութեամբ և նոյն աշխատակիցների մասնակցութեամբ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

I. Վէպեր, մանրավէպեր, զրոյցներ, առակներ, հեքիաթներ, ճանապարհորդութիւններ, կենսագրութիւններ:
II. Բանաստեղծութիւններ:
III. Գիտութիւն և արուեստ:
IV. Հետաքրքիր տեղեկութիւններ:
V. Այլ և այլք:

ԶՈՒԱՐՃԱԼԻՔ

VI. Մանկական, ֆրեբելեան, շախմատի և այլ խաղեր, ռեբուսներ, Թւաբանական խնդիրներ: Անեկդոտներ, հանելուկներ, շուտասելուկներ:
VII. Երգեր նոտաներով:

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԴ

VIII. Կրթութեան և դաստիարակութեան վերաբերեալ յօդուածներ և տեղեկութիւններ:
IX. Առաջարկութիւններ, խորհուրդներ:
X. Մատենախօսութիւն և նոր գրքեր:
XI. Խառն լուրեր:

Պատասխաններ: Յայտարարութիւններ:

Երկրորդ բաժինը կը հրատարակվի առանձին թերթերով տարէնը չորս անգամ:

Տարեկան բաժանորդները կը ստանան երկու պրէմիա, յուլիսին և դեկտեմբերին:

„ԱՂԲԻՒՐԻ“ տարեկան բաժանորդագինը 3 րուբլի է, կէս տարվանը՝ 2 րուբլի: Հասցէն՝ Тифлисъ, редакція „Агпюръ“, իսկ արտասահմանից՝ Tiflis (Caucase) Rédaction du journal „AGBUR“.

„ԱՂԲԻՒՐԻՆ“ Թիֆլիսում կարելի է ստորագրուել և հայ գրավաճառանոցներում, պ. Շահվերդեանի պավիլիօնում ու Մանկական գրադարանում: Իսկ Պօլսում „Բուրաստան Մանկանց“ հանդիսի խմբագրատանը:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ ՏԻԳՐԱՆ ՆԱԶԱՐԵԱՆՑ:

3—3

Խ ո ն ա ր հ ա բ ա ր խնդրում եմ այն անձինքներին, որոնց ուղարկված է «Ոսկի Աքաղաղ» գրքից վաճառելու համար, բարեհաճեն փողերը և մնացած օրինակները մինչև յունվարը հասցնել ինձ. իսկ նոր ցանկացողները թող դիմեն Կ ե ն տ ր ո ն ա կ ա ն, Զ. Գ ր ի գ ո ր և ա ն ց ի և Շ ա հ վ ե ր դ ե ա ն ց ի գրավաճառանոցները, նոյնպէս և ինձ հետևեալ հասցէով. Тифлисъ, Оганесу Степанянцу.

„ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԹԵՐԹԻ“

Խմբագրութիւնը ընդունում է բաժանորդագրութիւն 1884 Թ. (որ է 3 տարեշրջան):

„ԹԵՐԹԸ“ կը հրատարակվի ԵՐԵՒԱՆՈՒՄ, նախընթաց տարիների ծրագրով, կը տպագրվի պ. Էմին Տէր-Գրիգորեանցի տպարանում:

Տարեկան գինն է՝ 3 րուբլ կանխիկ վճարելի:

Ստորագրվել կարելի է խմբագրատանը. օտար քաղաքացիք դիմում են հետևեալ հասցէով Въ г. Эривань. Въ редакцію журнала „Гигиеническій Листокъ“.

Խմբագիր-հրատարակիչ բժ. ԼԵՒՈՆ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆՑ.

Մամուլի տակից լոյս տեսաւ

„ԱՐԱՐԱՏԻ ԳԼՈՒԽԸ“

ճանապարհորդական տպաւորութիւնների նկարագիր Դ. Լ. Մօրդօվցեվի. (Թիֆլիսից սկսած մինչև ԱՐԱՐԱՏԻ ԳԼՈՒԽԸ)

Մաքուր տպագրութիւն, ազնիւ Թղթի վրա: Գինն է 1 րուբլ հանդերձ ճանապարհածախսով:

Ծախվում է Շուշիում փոխադրողի մօտ, որին կարելի է դառնալ այս հասցէով. „Шуша, Аракелу Бабаханянцу“.

Ծ ա ն օ Թ. Գրքիս յարգելի բաժանորդներին յայտնում եմ ի գիտութիւն, որ ամենքն էլ շուտով կը ստանան իրանց գրքերը:

Ա. Բաբախանեանց:

4—10

ՀԱՅՈՑ ԿՈՎԿԱՍԻ ԲԱՐԵԳՈՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հայոց կովկասի Բարեգործական ընկերութեան անդամակցութեան տոմսերը՝ ներկայ երրորդ տարեշրջանի համար՝ ծախվում են ԾՈՎԻԱՆԵԱՆ եղբարց բանկայում, պ. ԵՓ. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆՑԻ լամպայի մագազինում և ԿԵՆՏՐՈՆԱԿԱՆ ու ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ գրավաճառանոցներում:

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 15 Декабря 1883 года. Типографія Канцеляріи Главнонач. Гражд. час., Лорисъ-Меликовская ул., д. каз.